

Šlosar, Dušan

Složená slovesa

In: Šlosar, Dušan. *Česká kompozita diachronně*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1999, pp. 76-77

ISBN 8021020717

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123028>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

18. Složená slovesa

Slovesná kompozita nejsou praslovanským dědictvím. Četné složeniny staroslověnské, jako *blagosloviti*, *blagoizvoliti*..., jsou kalky řeckých předloh (viz Bláhová 1996). Paleoslovenismem je rané české sloveso *blahoslaviti* (přetvořené z pův. *blagosloviti*), doložené v prvních žaltářových překladech. O něco pozdější *dobrořečiti* (*// dobrořečiti*) a *zlořečiti* jsou zase kalky latinských sloves *benedicere* a *maledicere*. Na tomto pozadí pak vznikly složeniny se shodným zadním členem *protiřečiti*, *prostořečiti* a *krásnořečiti*. Jediným staročeským složeným slovesem, které nemá povahu nebo pozadí kalku, je *cu-zoložiti*. Zatím ojedinělé staročeské *spolupomáhati* je složenina jiného skladu, do jisté míry předznamenávající pozdější frekventovaný typ slovesných kompozit s předním členem *spolu-*.

Komenský ve střední době uvádí jen dvě dříve nedoložená složená slovesa: *veleslaviti* a *ptákovpraviti*. Dobrovský, resumující ve svém slovníku i střední dobu, uvádí také dvě novoty: *jednocítiti* a *stejnocitovati* „sympatisiren“. Jungmannův slovník pak dokládá *blahovoněti* a dobový neologismus *blahočinititi*, dále *svatorušíti* a zatím ojedinělý doklad na kompozitum s předním členem *spolu-*, který však naznačuje budoucí produktivitu typu prefigovaným charakterem zadního slovesného členu: *spolusebrati*. (Pozadím jeho vzniku jsou už početná kompozita substantivní i adjektivní se zadním členem deverbálním, jako *spolubydlení*, *spolubydlící*; viz v kap. 8 a 13; slovesa z nich vlastně vznikají zpětnou derivací.)

Současný jazyk tento předpoklad potvrzuje. Slovesa s předním členem *spolu-*, vyjadřujícím okolnost podílení se na konání děje, představují nejpočetněji zastoupený typ slovesných kompozit: jako zadní členy se uplatňují slovesa primární (*spoluhrát*, *spolužít*...) i odvozená (*spolubojovat*, *spolustolovat*...) a přejatá (*spoluformovat*, *spoluredigovat*...), slovesa prefigovaná dokonavá (*spoluvytvořit*...) i nedokonavá (*spoluvytvářet*...). V současné češtině je takových sloves doloženo přes čtyři desítky.

Přední člen *znovu-*, vyjadřující okolnost opětovaného konání děje, má rovněž širokou spojitelnost, ve srovnání s předním členem *spolu-* však poněkud omezenější: spojuje se téměř výhradně s prefigovanými slovesy obou vidů: *znovuvybrojit*, *znovuvybrojovat*; *znovuožít*, *znovuožítvat*, jen ojediněle s slovesy neprefigovanými: *znovubudovat* (*// znovuvybudovat*). (Zatím však není

doloženo jeho spojení s verbálním zadním členem přejatým; zde se uplatňuje mezinárodní prefix *re-*, např. *redistribuovat*.) Tato slovesa byla ještě v první polovině našeho století jazykovou teorií odmítána (např. Váša — Trávníček 1937, 1694).

Pro jiné přední členy jsou jen zcela ojedinělé nové doklady, jako *blaho-přát*, *zlověstit*, *krasobruslit*.